

Балінська Яна Олегівна

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (м. Київ, Україна)

<https://orcid.org/0000-0003-1764-0074>

e-mail: ladanuk1998@gmail.com

АКТУАЛІЗАЦІЯ ІДЕЙ ЄВРОСКЕПТИЦИЗМУ В КРАЇНАХ ЗАХІДНОЇ ЄВРОПИ: ВІД BREXIT ДО COVID19

Резюме

Особливої актуалізації проблема євроскептицизму набуває в зв'язку зі зростанням електоральної підтримки євроскептиків, яку продемонстрували травневі вибори до Європарламенту у 2014 році. Метою даної статті стало виявлення ключових особливостей сучасного розуміння даного феномену та визначити підстави його значної актуалізації в країнах Західної Європи.

Серед основних методів дослідження: політологічний — аналіз спеціалізованих наукових джерел дозволив виявити особливості політологічної інтерпретації поняття; порівняльний — дозволив порівняти ставлення до ключових ідей євроскептицизму в різних країнах та у різні часові проміжки; історичний — дозволив провести дослідження трансформації розуміння поняття «євроскептицизм».

Причинами активного поширення євроскептицизму стали: вихід Великобританії зі складу Європейського Союзу; труднощі в процесі розширення Європейського Союзу в 2004 році; зatoryжна фінансово-економічна криза; проблема біженців та епідемія COVID19 з її соціально-економічними та політичними наслідками.

Ключові слова: євроскептицизм, Європейський Союз, держава, довіра, трансформація, криза.

Вступ

Європейський Союз постійно змінюється. Він розвивається юридично, інституційно, політично, економічно, культурно, соціально, тощо. І природним є те, що кожна зміна має своїх прибічників та противників.

На сьогоднішній день особливої актуальності набула проблема популяризації євроскептицизму в країнах Західної Європи. Партії-євроскептики виграють вибори до місцевих органів влади та репрезентовані на рівні Європарламенту. З кожним роком їх вплив все більше зростає, що негативно позначається на стабільності Європейського Союзу як структури.

Для того, щоб зрозуміти особливості даного феномену та знайти можливості для його ослаблення, необхідно детально дослідити походження явища євроскептицизму, його розвиток та підстави актуалізації в європейських країнах, що і стало метою даної статті.

Проблему становлення ідей євроскептицизму в своїх роботах досліджували: Ю. Габермас, А. Грубінко, М. Наїм, І. Нечаюк, Л. Хуг, Г. Маркс, П. де Вільд, Д. Вальред, Г. Вайнштейн, М. Шибкова, Ф. Кемерон, М. Чіні, П. Де Вайлд, П. Тагард та інші.

Серед ключових причин поширення ідей євроскептицизму виокремлюють різного роду кризи та політичні конфлікти. Справжня хвиля активності євроскептиків почалась з виходом Великобританії зі складу Європейського Союзу і продовжується досі, особливо це відчутно під впливом наслідків пандемії COVID19. Саме тому, в сучасних реаліях дане дослідження є як ніколи актуальним.

Методи дослідження

Для повного вирішення поставлених завдань та досягнення визначеної у статті мети було використано ряд загальнонаукових методів. Серед них: політологічний — аналіз спеціалізованих наукових джерел дозволив виявити особливості політологічної інтерпретації поняття євроскептицизму і простежити розвиток підходів до його розуміння у рамках політичної науки; порівняльний — дозволив порівняти ставлення до ключових ідей євроскептицизму в різних країнах та у різні часові проміжки, визначити їх основні особливості та систематизувати їх; системний підхід, дозволили розглянути Європейський Союз як загальну складну наддержавну систему та дослідити особливості становлення та функціонування ідей євроскептицизму в рамках даної системи; історичний — дозволив провести дослідження трансформації розуміння поняття «євроскептицизм».

Результати

Створення Європейського Союзу стало спробою гарантувати безпечне життя жителям країн-членів через налагодження співробітництва, підтримки та мінімізації конфліктогенних чинників, які проявлялись

у Західній Європі. Каталізатором такої консолідації виступила війна, яка зачепила, в тій чи іншій мірі, кожену країну Європи. Проте, процеси об'єднання та ще більшого злиття країн продовжувались і після зникнення загрози воєнного конфлікту.

Крім позитивних елементів, які містило в собі створення Європейського Союзу (взаємодтримка, спільний захист територій, економічне сприяння, тощо), майже одразу виокремився проблемний фактор — відсутність єдиного узгодженого бачення подальшого розвитку об'єднання серед усіх країн, які до нього входили. Відсутність подібної довготривалої та чіткої стратегії призвело до розбіжностей у поглядах на майбутнє альянсу, коли частина його членів виступала за збереження значної самостійності, а інші ж наполягали на ще більшій інтеграції. Подібна незгодженість і лягла в основу виникнення явища, яке ми сьогодні називаємо «евроскептицизм».

Першу публічну згадку терміну «евроскептицизм» датують 1986 роком. Цей термін з'являється в газеті «The Times» як позначення ідейної направленості політики тодішнього прем'єра Великобританії Маргарет Тетчер. В політичному ж дискурсі це слово з'являється в 1990-х роках і вже незабаром набуває значного поширення [1, с. 20].

Вже на початку 90-х років це поняття набуває ширшого значення, особливо в контексті обговорення Маастрихтського договору (1992 рік), щодо якого активно висловлювались противники політики євроінтеграції в цілому, а також ті, хто був незадоволений окремими її аспектами. Всі вони активно висловлювались проти трансформацій ЄС, які були передбачені договором.

Це призводить до активного включення феномену євроскептицизму в «порядок денний» загальноєвропейської політики. Адже він обговорювався не лише представниками політичної еліти, але і на рівні громадянського суспільства. Першою появою цього терміну в даному контексті можна вважати статтю в журналі Economist (грудень 1992 року), яка описувала прояв євроскептицизму в суспільному житті Німеччини — протест німців проти необхідності приведення німецьких національних правил пивоваріння у відповідність до стандартів, що були задекларовані та усталені для загальноєвропейського ринку [2, с. 120].

Наразі, євроскептиками прийнято називати противників Європейського Союзу як форми об'єднаної Європи. При цьому, це не обов'язкове відкидання концепції ЄС загалом, але і заперечення будь-якого з її окремих елементів. Поступово євроскептики почали об'єднуватись та оформлювати це явище в повноцінний ідейно-політичний рух, який вже має надпартійний рівень та може відтворюватися як на рівні окремої держави, так і на загальноєвропейському.

Наукове визначення євроскептицизму запропонував Пол Таггарт. Вчений вважає, що євроскептицизм — це позиція, яка заперечує (повністю або частково) ідею європейської інтеграції [3, с. 51].

Великою проблемою для ЄС стало те, що учасники продовжували ставити національні інтереси вище інтересів союзу. Ще Ю. Габермас зазначав, що розрахунок персональних переваг кожного учасника не може стати основою політичної спілки, адже необхідною умовою існування об'єднання є усвідомлення єдності, яка дозволяє «вільно об'єднаним союзникам» ідентифікувати себе як громадян держави» [4, с. 26–27]. Вчений зазначав, що Європейський Союз має стати більшим за функціональну економічну спільноту та створити єдину політичну систему з рішеннями, які будуть однаково обов'язковими для всіх країн-членів. Цей вектор сьогодні реалізується через створення ЄС інструментів «м'якої сили», через які він діє на міжнародній політичній арені.

Що стосується причин збереження та періодичного зростання недовіри та критики до Європейського Союзу, то першопочатково їх ототожнювали з діяльністю європейських політичних партій. Так, відштовхуючись саме від партійного скептицизму, про причини опозиції до ЄС писали А. Щербяк та П. Таггарт [5]. Автори стверджували, що саме політичні партії стали першими, хто поширив ідею євроскептицизму. Пізніше, Л. Хуг та Г. Маркс до причин поширення даної ідеї включили також економічні чинники та зростаючу роль національної ідентичності [6].

В свою чергу, П. де Вільд, вже запропонував розділити прояви євроскептицизму на чотири типи у відповідності до суб'єктів його прояву: позиція громадян; позиції політичних партій; громадські обговорення та політична система ЄС [7].

Кожен з зазначених типів має свою специфіку проявів євроскептицизму та причину схильності до його ідей. Виокремлення кожного з цих суб'єктів та зростання їх впливу дослідники схильні пов'язувати зі зникненням виправданої монополії держави на застосування насилля та примусу, а також виходом на передній план в цьому контексті феномену м'якої влади «для всіх».

Зростання значення інформації та масової комунікації, яке було спричинене появою мережі інтернет та соціальних мереж, призводить до наділення значною роллю на політичній арені малих акторів (країн, організацій, утворень), які отримали можливість активно проявляти та транслювати власну політичну волю та впливати на великих гравців. Про це в своїй роботі «Занепад влади» зазначає М. Наїм [8, с. 31].

Свій внесок в подальший розвиток цієї ситуації зробили і нові країни-члени Європейського Союзу, які були приєднані в процесі його розширення у 2004 році [9, с. 12.]. Активне зростання впливу феномену «м'якої сили» на політику ЄС в своїх працях зазначив британський дослідник Ф. Кемерон

[10, с. 19]. При чому, така динаміка прослідковувалась не лише стосовно внутрішньої політики Євросоюзу, але і була чітко помітною у зовнішній політиці, яку він провадив, як стверджує в своїй роботі М. Чіні [11, с. 41]. Дж. Джінгхем же відмічає чітку кореляцію між провадженням «м'якої сили», успішною пропагандою європейських цінностей та розширенням території Європейського Союзу шляхом включення до нього нових країн-кандидаток у члени ЄС [12, с. 29.]. Проте, тут варто зазначити, що остання тенденція має і абсолютно зворотній ефект — під дією «м'якої сили» розвиваються не лише проєвропейські настрої, свободу діяльності отримують також організації, які транслиують євроскептичні ідеї.

На жаль, враховуючи негативні події останніх десятиліть, негативні події соціально-економічного та політичного характеру сильно вдарили по населенню Європейського Союзу, що призвело до значної активації в суспільстві ідеї євроскептицизму. Це призвело до того, що ЄС наразі переживає серйозну кризу довіри серед населення країн-учасниць до діяльності наддержавних інституцій, які їх об'єднують. Це, в свою чергу, породжує відцентрові тенденції серед урядів країн-учасниць, які розвиваються на основі відсутності єдиної сформованої європейської ідентичності [13].

Зазначені фактори активно використовуються євроскептиками-популістами для «розпалювання» радикальних антиєвропейських настроїв. Саме тому, євроскептицизм із маргінального та неприйняттого для європейського політикуму явища трансформується в активного політичного «гравця», ідеї якого доволі успішно ретранслиують радикальні політичні партії більшості країн Європейського Союзу.

Подібна актуалізація даного феномену на сьогоднішній день вже призвела до ряду негативних подій, які суттєво підірвали стабільність та авторитет ЄС. Першою відповіддю на системну кризу в Євросоюзі та зростаючі заклики єврокритиків став перший прецедент виходу країни-члена із складу Європейського Союзу. Врехіт (відокремлення Великої Британії) став унікальною історичною подією та справжнім ударом для європейського альянсу. Після референдуму 23 червня 2016 року розвиток ідей євроскептицизму в країнах ЄС вийшов на новий рівень, отримавши документальне підтвердження тверджень про нестабільність союзу [14, с. 28].

Врехіт чітко вказав на ключові проблеми Європейського Союзу, які потім лягли в основу нової хвилі євроскептицизму: — підтвердження факту поширення та значного впливу ідей євроскептицизму; — зростання націоналістичних настроїв та устремлінь в середовищі суспільств і політичних еліт держав-членів ЄС; — поширення ідей регіонального сепаратизму (підтвердження — проект Шотландія); — репутаційно-іміджеві втрати ЄС на міжнародній арені; — зниження привабливості інтеграції як гарантії демократії, процвітання, добробуту та стабільності; — послаблення ресурсної бази об'єднання від недоотримання внесків до бюджету (безпекові

та економічні втрати); — призупинення процесу розширення ЄС через ослаблення союзу; — вимушене перегрупування сил в ЄС на рівні провідних членів альянсу [14, с. 48].

Серед основних причин виходу Великобританії з Європейського Союзу, а відповідно і поширення в країні ідей євроскептицизму, в різних наукових та публіцистичних виданнях виокремлюють: провал прийняття Конституційного договору ЄС у 2004 році; світова економічна рецесія 2008–2009 років; сумнів у доцільності участі держави у європейській інтеграції;

Ситуація, яка склалась сала справжнім ударом для Європейського Союзу, адже після подібного прецеденту «вихід» з ЄС став запасним варіантом для кожної країни-учасниці, що активно використовується популістами на різних рівнях влади для маніпуляції суспільною думкою та тиску на керівні органи союзу. Наразі, найбільшу схильність до ідей євроскептицизму виявляються в Італії, Польщі, Угорщині, Фінляндії, а також Франції, Австрії, Нідерландах. Негативні тенденції в цьому напрямку почали проявляти Сербія та Польща. В більшості країн активізація подібних настроїв тісно пов'язана з діяльністю праворадикальних партій, які представлені в їхніх парламентах.

Не минуло поширення ідей євроскептицизму і країни, які є лише кандидатами на вступ до Європейського Союзу, там їх транслюють в основному опозиційні сили, які виступають на противагу проєвропейській владі. В загальному, заперечення європейських цінностей та ідея євроскептицизму є прямим проявом сучасних антиглобалістських протестних настроїв і заперечення усталених поглядів на міжнародні відносини [14, с. 112].

Дуже швидко Євроскептицизм перейшов від ситуативного позначення антиєвропейських настроїв окремих людей чи верств населення до багатопланового та серйозного політичного феномену загальноєвропейського масштабу.

Г. Вайнштейн виокремлює чотири причини подібного стрімкого розвитку даної ідеї:

- 1) розчарування певної частини пересічних громадян та представників деяких політичних партій у результатах європроєкту;
- 2) невдоволення посиленням владних повноважень наднаціональних інститутів єдиної Європи та «брюссельської бюрократії», що веде до ерозії національних суверенітетів;
- 3) поширення уявлень про неможливість демократичного впливу рядових європейців на вироблення загальноєвропейської політики;
- 4) наростання негативного ставлення до прогресуючого розширення Євросоюзу [15, с. 41].

Фактично, період виходу Великобританії став запуском для «вірусу євроскептицизму», який активно почав охоплювати й інші європейські країни [16].

У першу чергу, це проявилось в зростанні в країнах-членах ЄС кількості партій, які пропагували відповідні ідеї та критикували Європейський Союз. Станом на 2002 рік в цих країнах активно функціонувало 72 політичні партії, які за різними ознаками можна було ідентифікувати як євроскептичні. Щодо країн, які були лише кандидатами на вступ до ЄС, то в них нарахували 34 такі партії, що говорило про погіршення тенденції та популяризацію критики Євросоюзу [17, с. 11].

За період з 2002 по 2010-ті роки кількість цих партій лише зростала. тривожною статистикою було ще й зростання їх політичного впливу. Особливо яскраво ця тенденція прослідковувалась на місцевих виборах в зазначених попередньо країнах-лідерах в напрямку євроскептицизму.

Відповідно до поширення ідей євроскептицизму, поступово розширювалися і підходи до його розуміння. Сам термін почав трансформуватись та ставав все більш умовним. Так, в наукових джерелах почали виокремлювати: — «євроскептицизм», підтримка ідеї євроінтеграції за незгоди з її реалізацією нинішнім Євросоюзом; — «європрагматизм», неприйняття євроінтеграції, що поєднується із визнанням користі від існування Євросоюзу; — «єврозаперечення», неприйняття як ідеалів інтеграції, так і практики їх реалізації Євросоюзом; — «європесимізм», незадоволеність Євросоюзом у його нинішньому вигляді або песимістична оцінка напрямку його розвитку; — «єврофобія», принципове неприйняття євро проекту [18, с. 4].

Зо стосується вичерпної класифікації проявів євроскептицизму, то в цьому контексті єдиним позитивним прикладом можна вважати класифікацію, яка була запропонована Р. Таггартом і А. Щербяком. Вчені розділили євроскептицизм на «м'який» і «твердий». Спочатку ця типологія діяла лише для структурування європейського партійно-політичного ландшафту в питанні євроінтеграції. Проте, вже незабаром виявилось, що вона придатна і для типологізації суспільних поглядів. І саме цим далеко не в останню чергу пояснюється те, що цією типологією частіше, ніж іншими, оперують учасники як академічного, так і політичного дискурсу [19, с. 226].

Вперше проаналізувати взаємозв'язок між явищем євроскептицизму та його впливом на міжнародні відносини вдалось С. Леконте. Вона розглянула питання впливу євроскептицизму на процеси демократизації, інтеграції та рівень конфліктогенності між державами-членами ЄС.

На основі отриманих знань, вчена розробила власну класифікацію євроскептицизму: — утилітарний євроскептицизм — показує прояви скептицизму відповідно до наслідків отриманих від членства в ЄС, як на індивідуальному рівні, так і на рівні держави; — політичний

евроскептицизм — відображає занепокоєння щодо впливу європейської інтеграції на національний суверенітет та ідентичність; — ціннісний євроскептицизм — заперечує втручання ЄС у правові питання; — культурний антиєвропеанізм — спричиняє ворожість до Європи як до континенту і недовіру до соціальної моделі та інституцій ЄС [20].

Враховуючи вищезазначене, можна дійти висновку, що євроскептицизм стає новим чинником політичного розвитку Європи. Адже він активно присутній у європейській політиці на партійно-політичному рівні. І цю тенденцію можна прослідкувати ще від початку реалізації європроекту.

Ще одним фактором, який говорить про значну актуалізацію ідей євроскептицизму є активне зростання в останні роки електоральної підтримки відповідних політичних партій. Черговою причиною цього став фінансово-економічна криза, яка сильно вдарила по економікам країн-членів Європейського Союзу. Фінансовий стан широких верств населення цих країн різко погіршився, матеріальні потреби в повній мірі не забезпечувались — це призвело до кризи суспільної довіри до владних інституцій та євроінтеграційної політики правлячої еліти. в таких умовах значно активізувались праворадикальні партії, євроскептична риторика яких повністю відповідала настроям населення.

Електоральна підтримка євроскептиків, що зростала протягом останнього десятиліття, суттєво актуалізувала питання про перспективи еволюції євроскептичних настроїв у Європі та можливості їх впливу на політичний розвиток Євросоюзу. Особливої гостроти цьому питанню надали травневі вибори Європарламенту у 2014 році.

Так, на травневих виборах 2014 р. до Європарламенту виборці навіть тих країн, чия економіка залишалася в умовах глобальної кризи у відносно благополучному стані продемонстрували широку підтримку «жорстких євроскептиків» із табору праворадикальних популістів. Серед зазначених країн: Австрія, Данія, Швеція, Великобританія, Франція [21].

Відповідний успіх делегатів партій а рівні Європейського Парламенту значно посилили їх позиції на національному рівні. Враховуючи попередні успіхи та популярність подібних партій на місцевих виборах в цих країнах, ми можемо говорити про назріваючу загрозу повного переходу владних повноважень в окремих країнах до рук представників ідей євроскептицизму.

Проявами успіхів партій-євроскептиків в Європейському Союзі вже стали все частіші заклики до відміни Шенгенського режиму та закриття Шенгенської зони. І ці заклики актуальні навіть для країн-засновниць ЄС. Так, Марі Ле Пен, лідер французької партії «Національний фронт», заявила, що «без державних кордонів ні захист, ні безпека неможливі».

Її заклик активно підхопив представник італійської євроскептичної «Ліги Півночі» М. Сальвіні, який закликає наслідувати приклад Австрії у цьому питанні. У Німеччині величезною популярністю користується

«Альтернатива для Німеччини», яка показала другий результат на виборах у ландтаг федеральної землі Мекленбург-Передня Померанія у вересні 2016 р., залишивши позаду Християнсько-демократичний союз на чолі з чинним канцлером [22, с. 38]. Перебіг подій у Польщі, які пов'язані з нещодавною судовою реформою, також загрожує урядовою кризою та вказує на ймовірність дострокових парламентських виборів.

Ще одним з каталізаторів поширення антиєвропейських настроїв стала епідемія COVID-19 та економічна криза, яку вона спричинила. Вплив епідемії спричинив значне посилення антисистемних та праворадикальних політичних сил, які використовують ситуацію з COVID-19 у власних цілях не лише на національному рівні, але і для проведення активної міжнародної компанії. [23, с. 51].

Висновки

На сьогоднішній день ми можемо говорити про значну актуалізацію ідей євроскептицизму в країнах Західної Європи. Базис цих ідей було закладено ще при утворенні Європейського Союзу, але протягом останніх десятиліть вони досягли справжнього свого розквіту, особливо на фоні становлення праворадикальних політичних партій в країнах-членах ЄС, які підхопили ключові положення даної течії та використовували їх в свої популістичних дискурсах.

Початок активного поширення євроскептицизму можна пов'язати з виходом Великобританії зі складу Європейського Союзу. Brexit став символом сумніву в ідеї Євросоюзу та всієї європейської політики. Саме ця подія стала підставою для серйозної критики всієї ідеї ЄС.

Наступними чинниками, які суттєво стимулювали зростання значення ідей євроскептицизму стали: труднощі в процесі розширення Європейського Союзу в 2004 році та проблеми в процесі підписання нових договорів, зтяжна фінансово-економічна криза, проблема біженців та епідемія COVID19 з її соціально-економічними та політичними наслідками.

Вибори до Європейського парламенту в 2014 році показали, що партії-євроскептики лише укріплюють свої позиції (на загальноєвропейському та національному рівнях). Як наслідок, маємо цілу серію активних конфліктів між національними антиєвропейськими силами та ЄС, активні заклики до максимальної сепарації та самостійності, засилля праворадикальних політичних партій в ключових країнах Європейського Союзу. Саме тому ця проблема сьогодні є надзвичайно гострою та потребує негайного вирішення.

Список посилань

1. Нечаюк І. Євроскептицизм у процесі європейської інтеграції (друга половина ХХ — початок ХХІ ст.), автореф. дис. ... канд. іст. наук.: 07.00.02, 2013. 20 с.

2. Hooghe L., Marks G. Sources of Euroscepticism. *Acta Politica*. Vol. 42. N. 2. 2007. P. 119–127.
3. Taggart, P. New populist parties in Western Europe. *West European Politics*. N 18 (1). 1995. P. 34–51
4. Габермас Ю. Постнаціональна констеляція. Політичні есе. Львів, 2010. С. 26–27.
5. Taggart P., Szczerbiak A. The Party Politics of Euroscepticism in EU, Member and Candidate States, 2002. Доступ за посиланням: https://www.researchgate.net/profile/Aleks_Szczerbiak/publication/237536121_The_Party_Politics_of_Euroscepticism_in_EU_Member_and_Candidate_States/links/5534fb440cf2df9ea6a4122f/The-Party-Politicsof-Euroscepticism-in-EU-Member-and-Candidate-States.pdf (дата доступу: 02.01.2021)
6. Hooghe L., Gary M. Sources of Euroscepticism. *Acta Politica*, 2007. Доступ за посиланням: http://garymarks.web.unc.edu/files/2016/09/hooghe_marks_sources-of-euroskepticism.pdf (дата доступу: 01.03.2020).
7. De Wilde P. Under what conditions does Euroscepticism flourish?, An evaluation of different approaches and empirical findings, 2010. Доступ за посиланням: <https://www.sv.uio.no/arena/om/aktuelt/aktuelle-saker/2010/deWilde-trial-lecture.pdf> (дата звернення 25.01.2021).
8. Наїм М. Занепад влади. Київ: Book Chef, 2018. 448 с.
9. Green C., Caporaso M., Thomas R. *Transforming Europe. Europeanization and Domestic Change*. Cornell University Press; Illustrated edition. London, 2001. P. 304.
10. Cameron F. *The Future of Europe. Integration and Enlargement*. London: Routledge, 2005. 170 p.
11. Cini M. *European Union Politics*. Oxford, 2007. P. 266.
12. Gillingham J. *European integration 1950–2003. Super state or New Market Economy?* Cambridge, 2003. P. 281.
13. Цвих В., Неліпа Д. Соціальний діалог: основні підходи до визначення. *Вісн. Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка: Філософія, Політологія*, 2006. С. 182–185.
14. Грубінко А., Мартинов А., Осадца Ю. *Європейський Союз після Врехіт: продовження історії*. Тернопіль, 2021. 258 с.
15. Вайнштейн Г. Евроскептицизм: новый фактор европейской политики. *Мировая экономика и международные отношения*. № 8. 2015. С. 40–48.
16. Torreblanca J., Leonard M. *The Continent-Wide Rise of Euroscepticism. Policy Memo of European Council on Foreign Relations/79*. London, 2013. 10 p. Доступ за посиланням: http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR79_EUROSCEPTICISM_BRIEF_AW.pdf (дата доступу: 25.01.2021)
17. Tiersky R. *Introduction: Euro-skepticism and «Europe»*. *Euro-skepticism. A Reader*, eld, 2001. P. 1–6.

18. Kopecky P., Mudde C. The Two Sides of Euroscepticism. *European Union Politics*. N. 3. 2002. P. 297–326.

19. Vasilopoulou S. European Integration and the Radical Right: Three Patterns of Opposition. *Government and Opposition*. Vol. 46. N 2. 2011. P. 223–244.

20. Leconte C. Understanding Euroscepticism, 2010. Доступ за посиланням: https://books.google.com.ua/books?hl=uk&lr=&id=RQMdBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=info:6AS6YLysu_YJ:scholar.google.com/&ots=UoLBQM3CHU&sig=vmnLLWqchG1dOV-WkKNY6DyPv9o&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false: (дата доступу: 01.02.2021).

21. Ritzen J., Zimmermann K., Wehner C. Euroscepticism in the Crisis: More Mood than Economy. *IZA Discussion Paper*. №. 8001. Bonn, 2014. 23 p. Доступ за посиланням: <http://ftp.iza.org/dp8001.pdf> (дата доступу: 12.01.2021).

22. Шибкова М. Современный евроскептицизм как вызов европейской солидарности. *Вестник МГИМО*. № 6 (51). 2016. С. 31–41.

23. Пандемія COVID-19 в державах ЄС: егоїзм, солідарність та поширення впливу. Аналітична записка. Київ: Вид.: Міжнародний фонд «Відродження», 2011. 55 с.

References

1. Nechayuk, I. (2013). Euroscepticism in the process of European integration (second half of the XX—early XXI century). Author's ref. dis. ... *Cand. hist. Science*: 07.00.02. 20 s. [in Ukrainian].

2. Hooghe, L. & Marks, G. (2007). Sources of Euroscepticism. *Acta Politica*, Vol. 42. N 2. P. 119–127.

3. Taggart, P. (1995). New populist parties in Western Europe. *West European Politics*. N 18 (1). P. 34–51.

4. Habermas, Y. (2010). *Postnational constellation. Political essays*. Lviv. S. 26–27 [in Ukrainian].

5. Taggart, R. & Szczerbiak, A. (2002). The Party Politics of Euroscepticism in EU. Member and Candidate States. Available at: https://www.researchgate.net/profile/Aleks_Szczerbiak/publication/237536121_The_Party_Politics_of_Euroscepticism_in_EU_Member_and_Candidate_States_links/5534fb440cf4dfsea (accessed 02.01.2021).

6. Hooghe, L. & Gary, M. (2007). Sources of Euroscepticism. *Acta Politica*. Available at: http://garymarks.web.unc.edu/files/2016/09/hoghe_marks_sources-of-euroskepticism.pdf (accessed: 01.03.2021).

7. De Wilde, P. (2010). Under what conditions does Euroscepticism flourish?. An evaluation of different approaches and empirical findings. Available at: <https://www.sv.uio.no/arena/om/aktuelt/aktuelle-saker/2010/deWilde-trial-lecture.pdf> (accessed 25.01.2021).

8. Naim, M. (2018). *Decline of power*. Kyiv: Book Chef. 448 s. [in Ukrainian].
9. Green, C., Caporaso, M. & Thomas, R. (2001). *Transforming Europe. Europeanization and Domestic Change*. Cornell University Press; Illustrated edition, London. P. 304.
10. Cameron, F. (2005). *The Future of Europe. Integration and Enlargement*, London: Routledge. 170 p.
11. Cini, M. (2007). *European Union Politics*. Oxford. 266 p.
12. Gillingham, J. (2003). *European integration 1950–2003. Super state or New Market Economy?*. Cambridge. 281 p.
13. Tsvykh, V. & Nelipa, D. (2006). *Social dialogue: basic approaches to definition*, *Visn. Kyiv. Nat Univ. Taras Shevchenko: Philosophy. Political Science*. S. 182–185 [in Ukrainian].
14. Grubinko, A., Martinov, A. & Osadtsa, Y. (2021). *The European Union after Brexit: a continuation of history*. Ternopil. 258 s. [in Ukrainian].
15. Weinstein, G. (2015). *Euroscepticism: a new factor in European politics*. *World Economy and International Relations*. N 8. S. 40–48 [in Russian].
16. Torreblanca, J. & Leonard, M. (2013). *The Continent-Wide Rise of Euroscepticism*. Policy Memo of the European Council on Foreign Relations, 79. London. 10 p. Available at: http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR79_EUROSCEPTICISM_BRIEF_AW.pdf (accessed 25.01.2021).
17. Tiersky, R. (2001). *Introduction: Euro-skepticism and «Europe»*. *Euroskepticism, A Reader*. Eld. P. 1–6.
18. Kopecky, P. & Mudde, C. (2002). *The Two Sides of Euroscepticism*. *European Union Politics*. N 3. P. 297–326.
19. Vasilopoulou, S. (2011). *European Integration and the Radical Right: Three Patterns of Opposition*. *Government and Opposition*. Vol. 46. N 2. P. 223–244.
20. Leconte, C. (2010) *Understanding Euroscepticism*. Available at: https://books.google.com/books?hl=uk&lr=&id=RQMdBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=info:6AS6YLYsu_YJ:scholar.google.com/&ots=UoLBQM3CHU&red=vn=y#v=onepage&q&f (accessed: 01.02.2021).
21. Ritzen, J., Zimmermann, K., Wehner, C. (2014) *Euroskepticism in the Crisis: More Mood than Economy*. IZA Discussion Paper. N. 8001. Bonn. 23 p. Available at: <http://ftp.iza.org/dp8001.pdf> (accessed 12.01.2021).
22. Shibkova, M. (2016). *Modern Euroscepticism as a challenge to European solidarity*. *MGIMO Bulletin*. N 6 (51). S. 31–41 [in Russian].
23. *COVID-19 pandemic in the EU: selfishness, solidarity and the spread of influence*. (2011). Analytical note. Kyiv: Ed.:International Renaissance Foundation. 55 s. [in Ukrainian].

Yana Balinska

Taras Shevchenko National University of Kyiv (Kyiv, Ukraine)

<https://orcid.org/0000-0003-1764-0074>

e-mail: ladanuk1998@gmail.com

UPDATING THE IDEAS OF EUROSKEPTICISM IN THE COUNTRIES OF WESTERN EUROPE: FROM BREXIT TO COVID19

The problem of Euroscepticism is especially relevant in connection with the growing electoral support of Eurosceptics, which was demonstrated by the May 2014 elections to the European Parliament. The purpose of this article was to identify the key features of modern understanding of this phenomenon and to determine the reasons for its significant relevance in Western Europe.

Among the main research methods: political science – analysis of specialized scientific sources revealed features of political science interpretation of the concept; comparative – allowed to compare the attitude to the key ideas of Euroscepticism in different countries and at different times; historical – allowed to study the transformation of understanding of the concept of «Euroscepticism».

The reasons for the active spread of Euroscepticism were: Britain's withdrawal from the European Union; difficulties in the process of enlargement of the European Union in 2004; protracted financial and economic crisis; the refugee problem and the COVID19 epidemic with its socio-economic and political consequences.

Key words: Euroscepticism, European Union, state, trust, transformation, crisis.

Стаття надійшла до редакції 03.04.21

© Балінська Я. О., 2021